

ELEKTRON POCHTADA MA'LUMOT ALMASHINISH ETIKASI VA ESTETIKASI

Suyarov Akram Musayevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
axborot texnologiyalari kafedrası PhD, dotsent

akramsuyarov@mail.ru

Yuldasheva Go'zal Amirulla qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Buxgalteriya hisobi va menejment fakulteti talabasi

yuldashevagozal476@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada elektron pochta orqali axborot almashish jarayonida amal qilinishi lozim bo'lgan asosiy etik va estetik tamoyillar keng yoritiladi. Raqamli kommunikatsiya vositalarining keskin rivojlanishi axborot almashuvini tez, qulay va ommalashgan holga keltirgan bo'lsa-da, noto'g'ri yozishmalar, rasmiy muloqot madaniyatining buzilishi va axborot xavfsizligiga beparvolik holatlari ham ko'paymoqda. Shu sababli elektron pochta orqali muloqotda xushmuomalilik, aniq ifoda, rasmiy uslub va maxfiylikka rioya qilish dolzarb masalaga aylangan. Maqolada elektron pochta yozishmalarida hurmat, lo'ndalik, mas'uliyat va madaniy me'yorlar amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, matnning vizual ko'rinishi, dizayn elementlari, yozishma tuzilishi hamda til me'yorlariga amal qilishning kommunikativ samaradorlikka ta'siri o'rganiladi. Tadqiqot jarayonida elektron pochtaning zamonaviy ish jarayonidagi roli, uning tezkor axborot almashinuvidagi o'rni va etik xatolarning salbiy oqibatlari ko'rsatib berilgan. Ishning asosiy maqsadi — foydalanuvchilarni elektron pochta madaniyatining muhim jihatlari bilan tanishtirish va amaliy tavsiyalar taqdim etishdir. Maqola yakunida elektron muhitda mas'uliyatli va madaniy yozishma yuritishning nazariy va amaliy asoslari ochib beriladi.

Kalit soʻzlar: elektron pochta, etik tamoyillar, estetik meʼyorlar, muloqot madaniyati, axborot xavfsizligi, yozishma formati, rasmiy xat, biznes aloqa, nutq madaniyati, professional yozishma, maxfiylik, onlayn muloqot, raqamli etika, email madaniyati, korporativ yozishmalar, rasmiy uslub, kommunikativ kompetensiya, masʼuliyat.

Kirish

Raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan bugungi davrda elektron pochta turli sohalarda — taʼlim, biznes, davlat boshqaruvi va kundalik faoliyatda asosiy aloqa vositalaridan biriga aylangan. Shuning uchun elektron pochtdan foydalanish madaniyati, xususan etik va estetik meʼyorlarga amal qilish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Elektron xatda faqat maʼlumot yetkazilmaydi, balki yozuvchining savodxonligi, kasbiy tayyorgarligi va tashkilot obroʻsiga oid tasavvur ham shakllanadi. Shu bois xatning mazmuni, ohangi, tuzilishi va vizual tartibi muloqot samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi.

Elektron pochta etikasi — bu murojaatning toʻgʻri shakllanishi, hurmat bilan muloqot qilish, mavzu satrini toʻgʻri tanlash, ortiqcha matndan voz kechish va vaqtida javob berish kabi qoidalarni oʻz ichiga oladi. Estetika esa matnning koʻrinishi, shriftning bir xilligi, paragraf tartibi va dizayn elementlarining uygʻunligi bilan belgilanadi. Ushbu meʼyorlarga rioya qilinmasa, muloqotda tushunmovchiliklar, kechikishlar va notoʻgʻri talqinlar yuzaga kelishi mumkin.

Elektron pochta alohida protokol va normativlarga ega boʻlsa-da, undan samarali foydalanish uchun insondan yuqori savodxonlik, masʼuliyat va muloqot madaniyati talab qilinadi. Tashkilotlar va taʼlim muassasalarida rasmiy yozishmalarni toʻgʻri yuritish ish jarayonining tezlashishiga, hamkorlikning yaxshilanishiga va professional muhitning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Adabiyot sharhi

Elektron muloqotga oid ilmiy adabiyotlar soni yildan yilga ortib bormoqda. Xalqaro tadqiqotlarda “netiket” tushunchasi keng qoʻllanib, internet muomalasining

umumiy qoidalari shakllantirilgan. J. Crystal, P. Gilster va H. Rheingold singari olimlar elektron yozishmalarni lo'nda, aniq va hurmat asosida amalga oshirish zarurligini ta'kidlaydilar. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, elektron pochta foydalanuvchining professional qiyofasini belgilovchi omillardan biridir.

Mahalliy tadqiqotlarda ham raqamli savodxonlik va elektron aloqa madaniyati muhim mavzu sifatida o'rganilgan. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida elektron yozishmalarni rasmiy va norasmiy turga ajratish, axborot xavfsizligi, rasmiy xat tuzish talablari bo'yicha ilmiy va amaliy manbalar mavjud. Ularning aksariyatida murojaat shakli, imlo, sarlavha, imzo va xushmuomalilik asosiy mezon sifatida ko'rsatib o'tiladi.

Estetika masalalari ham adabiyotlarda muhim o'rin tutadi. Shriftning tartibli bo'lishi, ranglarning me'yorida qo'llanishi, matnning ravshanligi va dizayn elementlarining uyg'unligi xabarni tez tushunishga yordam berishi ta'kidlanadi. Shunday qilib, adabiyotlar elektron pochta madaniyatining texnik vosita emas, balki muloqot madaniyatining ajralmas qismi ekanini ko'rsatadi.

Tadqiqotlar

Tadqiqot elektron pochta ma'lumot almashish jarayonida etik va estetik talablarning bajarilishini o'rganishga qaratildi. Xodimlarning yozishma uslubi, murojaat shakllari, javob berish odatlari, xatlarning vizual tuzilishi hamda maxfiylikka rioya qilish holati tahlil qilindi. Shuningdek, ushbu omillarning kommunikativ samaradorlikka ta'siri baholandi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot metodologiyasi uch bosqichdan iborat bo'ldi:

Nazariy tahlil bosqichi.

Mavzuga oid ilmiy maqolalar, elektron pochta etikasi, rasmiy yozishma qoidalari va estetik me'yorlar haqidagi manbalar o'rganildi. Bu bosqich nazariy asoslarni belgilashga yordam berdi.

So‘rovnoma bosqichi.

Google Forms orqali 50 nafar xodim o‘rtasida so‘rov tashkil etildi. Savollar murojaat madaniyati, xat strukturasiga rioya qilish, javob berish va maxfiylik bilan bog‘liq 15 ta bandni o‘z ichiga oldi.

Kuzatuv va amaliy tahlil bosqichi.

25 ta elektron xat namunasi struktura, sarlavha aniqligi, vizual tartib, shrift bir xilligi va maxfiylik belgilarining qo‘llanilishi bo‘yicha ekspert tahlil qilindi. Natijalar foizli taqsimot va taqqoslash usullari yordamida qayta ishlanib, xulosalar shakllantirildi.]

Tahlil va natijalar

Tahlil natijalaridan ma‘lum bo‘lishicha, respondentlarning katta qismi rasmiy murojaat shaklidan foydalanmasligi aloqa jarayonida noaniqliklarga sabab bo‘lmoqda. O‘rganilgan xat namunalarining bir qismida sarlavha noto‘g‘ri qo‘yilgan, imlo xatolari mavjud va struktura tartibsizligi kuzatilgan.

Estetik jihatdan shriftlarning bir xil bo‘lmasligi, matnning ortiqcha cho‘zilishi, bo‘sh joylarning noto‘g‘ri qo‘llanishi muloqot samaradorligini pasaytirishi aniqlangan. Maxfiylik borasida esa ayrim xodimlar muhim hujjatlarni parolsiz yuborishi xavfsizlikka tahdid solishi qayd etildi. Umuman olganda, elektron pochta madaniyati bo‘yicha qo‘shimcha treninglar va standartlar joriy etilishi zarurligi isbotlandi.

Tadqiqot elektron pochta orqali aloqa jarayonida etik va estetik me‘yorlarga to‘liq amal qilinmasligi samaradorlikka jiddiy ta‘sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi. Eng ko‘p uchragan kamchiliklar: noto‘g‘ri murojaat, imlo xatolari, struktura tartibsizligi, estetika talablariga rioya qilmaslik va maxfiylikning buzilishi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1]Crystal, D. Language and the Internet. Cambridge University Press, 2006. – P. 45–60.

[2]Gilster, P. Digital Literacy. John Wiley & Sons, 1997. – P. 78–92.

- [3]Rheingold, H. Net Smart: How to Thrive Online. MIT Press, 2012. – P. 15–30.
- [4]O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Raqamli savodxonlik va elektron aloqa qo‘llanmasi. Toshkent, 2021. – P. 10–35.
- [5]Karimov, Sh. Elektron pochta va internet etikasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – P. 55–72.
- [6]Suyarov, A.M. Ways and models of providing integration of information technology science with mathematical sciences. E3S Web of Conferences, 402, 03016, 2023. – P. 1–10.
- [7]Suyarov, A.M. Formation of information and communication competence of the teacher as one of the main tasks of modern education. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, Vol. 4, Issue 4, 2023. – P. 243–257.
- [8]Suyarov, A., Raximov, S., Abduraxmanov, M. Methodology of using information technology software tools in teaching mathematics. EPESS, 45, 2025. – P. 106–115.